

В. В. Панібратенко, асп.,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
кафедра загальної психології

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ТА ПРОЦЕСУ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТЕКСТУ

У статті розглядається взаємозв'язок особливостей запам'ятовування і відтворення тексту і мотивації досягнення. Зв'язок пам'яті з мотивацією відмічався рядом дослідників, але досліджень, спрямованих на вивчення впливу мотивації досягнення на запам'ятовування, майже не проводилося. Хоча безперечним залишається той факт, що домінування одного з видів мотивації досягнення впливає на діяльність індивіда, на постановку цілей діяльності, на вибір способів досягнення мети. А це у свою чергу може відбиватися на мотивації запам'ятовування. Мотивація досягнення може бути пов'язана із мнемічною установкою, тому що на установку запам'ятати головне в матеріалі, запам'ятати повно, точно, надовго й т. п. може впливати домінуюче в індивіда прагнення до успіху або уникання невдачі. Метою даного дослідження було виявити взаємозв'язок між особливостями запам'ятовування і мотивацією досягнення. Як у групі чоловіків, так і в групі жінок домінуюча мотиваційна тенденція (виражений мотив прагнення до успіху або уникнення невдачі) впливає на продуктивність запам'ятовування й відтворення тексту. Запам'ятовується та інформація, що безпосередньо пов'язана зі сферою реалізації мотиву. Відзначається перевага чоловіків і жінок з вираженим мотивом прагнення до успіху по показниках продуктивності запам'ятовування; чоловіки й жінки з вираженим мотивом уникнення невдачі у своїх відтвореннях не відзначають таких важливих відомостей, безпосередньо пов'язаних зі сферою досягнень. Виявлено, що продуктивність запам'ятовування певного матеріалу пов'язана з домінуючою у людини мотиваційною тенденцією.

Ключові слова: мотивація досягнення, мотив уникнення невдач, запам'ятовування, відтворення.

Актуальність дослідження. Необхідність вивчення психологічних аспектів взаємозв'язку пам'яті та особистості визначається рядом соціальних та наукових причин. Складність та багатогранність діяльностей, які виконує людина, потребує від неї здатності розбиратися в складних явищах, приймати оптимальні рішення та повною мірою використовувати можливості своїх пізнавальних процесів. Особливого значення набуває мотиваційна сфера особистості (особливо сфера мотивації досягнення). Будучи змістовною характеристикою особистості, вона найбільш за все розкриває та ураховує суб'єктивні можливості людини та виступає опосередкованими умовами підвищення ефективності її діяльності.

На початку 1980-х років позначився новий підхід до вивчення однієї з важливих сторін пізнавальної сфери — розвитку пам'яті [2, 3, 6]. Він пере-

дбає про перехід від вивчення операційно-технічної характеристики пам'яті до мотиваційно-особистісної. При такому підході пам'ять виступає як інструмент мотивації, засіб її здійснення: відбувається матеріалізація цілей та мотивів, тобто закріплення в пам'яті того, що буде необхідним для реалізації в діяльності. Таким чином, зв'язок пам'яті з мотивацією відмічався рядом дослідників, але досліджень, спрямованих на вивчення впливу мотивації досягнення на запам'ятовування, майже не проводилося.

Постановка проблеми. Домінування одного з видів мотивації досягнення впливає на діяльність індивіда, на постановку цілей діяльності, на вибір способів досягнення мети. А це у свою чергу може відбиватися на мотивації запам'ятовування. Мотивація досягнення може бути пов'язана із мнемічною настановою, тому що на настанову запам'ятати головне в матеріалі, запам'ятати повно, точно, надовго й т. п. може впливати домінуюче в індивіда прагнення до успіху або уникання невдачі [1].

У дослідженнях Г. К. Середи було показано, що пам'ять тісно пов'язана з мотиваційними і значенневими структурами особистості, які впливають одна на одну [6]. Дослідження О. Є. Поліванової показало, що, з одного боку, мотиваційні й ціннісні настановлення впливають на представленість у пам'яті інформації, одержаної завдяки життєвому досвіду, на зміст і форму матеріалу, відібраного з інформаційного плину, який варто запам'ятати. З іншого боку, ці мотиваційні структури постійно трансформуються під впливом нового досвіду, інформації, що стає змістом пам'яті. Вплив мотиваційного профілю з перевагою мотиву досягнення в цьому дослідженні диференціюється залежно від способу організації експериментального матеріалу [8].

У зв'язку з цим у нашій роботі була поставлена **мета**: виявити взаємозв'язок між особливостями запам'ятовування і мотивацією досягнення.

Відповідно до висунутої мети були визначені такі **завдання** дослідження:

1. Виявити взаємозв'язок між особливостями довільного запам'ятовування й видами мотивації досягнення (прагненням до успіху або униканням невдачі).

2. Визначити особливості довільного запам'ятовування й відтворення тексту, характерні для осіб з певними типами домінуючої мотиваційної тенденції.

3. Зіставити продуктивність довільного запам'ятовування при безпосередньому відтворенні, відстроченому через тиждень і через місяць у групі чоловіків і жінок з різними типами мотивації досягнення.

Для дослідження продуктивності довільного запам'ятовування за даними безпосереднього і відстроченого відтворення використовувалася експериментальна методика вивчення, запам'ятовування тексту. Текст для запам'ятовування містив моменти, пов'язані з мотивацією досягнення. Побудова тексту була обумовлена наміром з'ясувати, наскільки чутливими будуть чоловіки й жінки з різними типами мотивації досягнення до різних частин тексту, а також однаково чи ні і яким чином цей матеріал буде відтворюватися у безпосередньому й відстроченому відтворенні ви-

пробуваними з певними типами домінуючої мотиваційної тенденції. Для аналізу відтворення тексту використовувався метод блочно-схематичного аналізу [4]. Для дослідження мотивації досягнення використовувався тест-опитувальник для виміру мотивації досягнення (А. Мехрабіана) [5].

У ролі випробуваних нами були обрані чоловіки і жінки зі сформованою логічною пам'яттю і певними особливостями мотиваційної сфери, приблизно одного віку. Цим критеріям відповідали студенти 3-го курсу історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. У нашому дослідженні взяли участь 54 людини (27 жінок, 27 чоловіків) у віці 19–20 років.

Нами були отримані такі **результати**:

Ми виділили дві групи випробуваних у групі чоловіків і в групі жінок: верхні 27% вибірки характеризуються високим мотивом прагнення до успіху, а нижні 27% вибірки — високим мотивом уникнення невдачі.

Як у групі чоловіків, так і в групі жінок домінуюча мотиваційна тенденція (виражений мотив прагнення до успіху або уникнення невдачі) впливає на продуктивність запам'ятовування й відтворення тексту. Запам'ятовується та інформація, що безпосередньо пов'язана зі сферою реалізації мотиву. Однак у групах чоловіків і жінок був виявлений ряд відмінностей.

Чим більше виражені в чоловіків показники мотивації досягнення, тим більше вони схильні при безпосередньому відтворенні пригадувати інформацію, що стосуються безпосередньої діяльності героїні, яка підкреслює її успішність і досягнення (0,493, $p < 0,01$). У чоловіків вираженість мотивації досягнення підвищує запам'ятовування частин тексту, пов'язаних з діяльністю жінок, яка демонструє їх досягнення, що свідчить про високу значимість для чоловіків досягнення як такого, незалежно від того, кому воно належить.

У жінок була виявлена протилежна тенденція. У них висока мотивація досягнення знижує продуктивність довільного запам'ятовування інформації про досягнення, здібності й успіхи, незалежно від того, кому вони належать — жінкам чи чоловікам (-0,501, $p < 0,01$) та (-0,393, $p < 0,05$). Жінки краще запам'ятовують інформацію щодо активності, яка може привести до досягнень, а не сам факт досягнення успіху.

При безпосередньому відтворенні чоловіки з високим мотивом прагнення до успіху найкраще запам'ятовують інформацію, пов'язану з фактичним визнанням успіхів, коли інші люди зауважують і відзначають досягнення героїв; також фрагменти тексту, у яких міститься опис діяльності героїв, що демонструє їхні досягнення; гірше запам'ятовуються частини тексту, у яких відзначаються плоди наукової праці героїв.

У чоловіків і жінок з високим мотивом прагнення до успіху не було відзначено явних відмінностей у відтворенні інформації про героя оповідання в порівнянні з відтворенням інформації, присвяченої героїні оповідання.

При безпосередньому відтворенні чоловіки з високим мотивом уникнення невдачі краще запам'ятовують інформацію, пов'язану з діяльністю героїв, а не інформацію, пов'язану з визнанням їх успіхів іншими людьми.

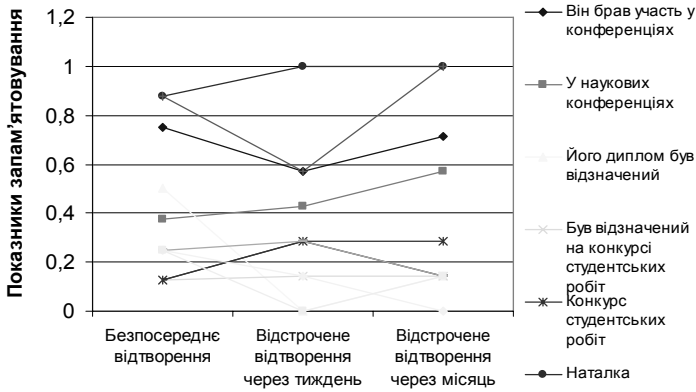

Рис. 1. Криві запам'ятовування в групі чоловіків з високим мотивом прагнення до успіху

Чоловіки з високим мотивом уникнення невдачі краще запам'ятовують факти престижності і діяльності чоловіків, що підкреслюють їх успіхи, схильні забувати про подібні факти престижності і діяльності жінок.

При безпосередньому відтворенні жінки з високим мотивом прагнення до успіху найкраще пригадують інформацію, пов'язану з фактичним визнанням успіхів, коли інші люди зауважують і відзначають роботу й успіхи саме героя.

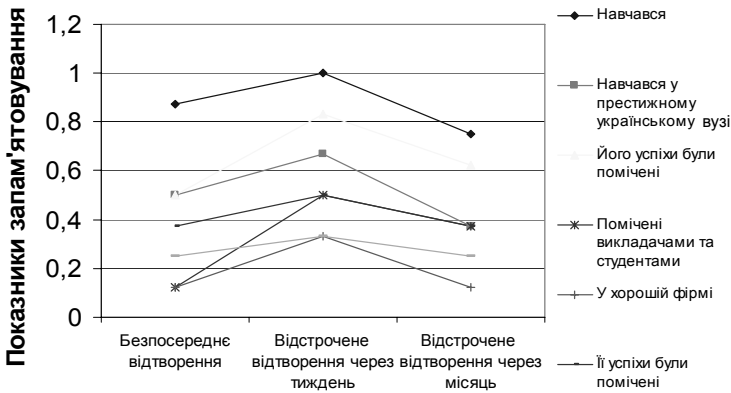

Рис. 2. Криві запам'ятовування в групі чоловіків з високим мотивом уникнення невдачі

Порівняння даних безпосереднього й двох відстрочених відтворень показало таке. У чоловіків з високим мотивом прагнення до успіху крива відтворення має V-подібний вигляд (рис. 1), у чоловіків з вираженим мотивом уникнення невдачі — протилежний (рис. 2). У жінок з мотивом прагнення до успіху крива відтворення має V-подібний вигляд (рис. 3), як й у чоловіків (рис. 1), але інформації, пов'язаної з успіхами тільки героїні, а не героя.

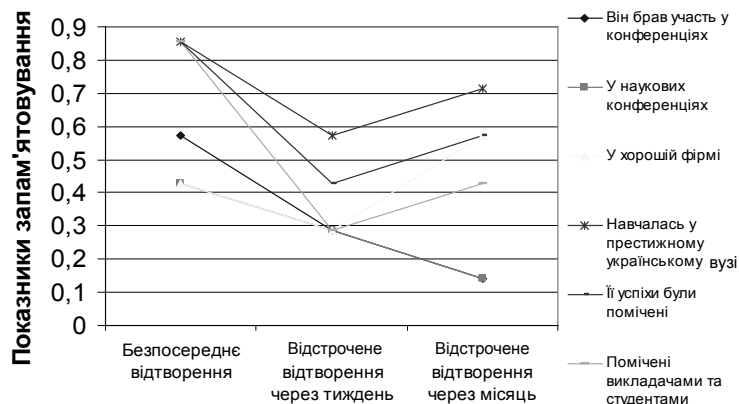

Рис. 3. Криві запам'ятовування в групі жінок з високим мотивом прагнення до успіху

При порівнянні результатів у групі чоловіків з результатами в групі жінок по вірогідності розбіжностей між випробуваними з різними домінуючими мотиваційними тенденціями ми можемо відзначити ряд подібностей. По-перше, відзначається перевага чоловіків і жінок з вираженим мотивом прагнення до успіху по показниках продуктивності запам'ятовування, по-друге, чоловіки й жінки з вираженим мотивом уникнення невдачі у своїх відтвореннях не відзначають таких важливих відомостей, безпосередньо пов'язаних зі сферою досягнень, по-третє, чоловіки й жінки з вираженим мотивом уникнення невдачі у своєму відтворенні через місяць пригадують частини тексту, пов'язану з фактором престижності.

На закінчення можна зробити такі **висновки**:

1. Домінуюча мотиваційна тенденція і її вираженість впливають на продуктивність довільного запам'ятовування як у чоловіків, так і у жінок. Для чоловіків на перший план виступає значимість досягнення як такого, незалежно від того, кому воно належить, а для жінок — активність, що веде до досягнень, а не сам факт досягнення успіху. Тому виразність мотивації досягнення у чоловіків підвищує запам'ятовування частин тексту, пов'язаних з діяльністю жінок, що демонструє їх досягнення, а у жінок навпаки — знижує продуктивність запам'ятовування інформації про досягнення, здібності й успіхи жінок.

2. Вид мотивації досягнення (прагнення до успіху або уникання невдачі) впливає на продуктивність запам'ятовування тексту при безпосередньому відтворенні, відстроченому через тиждень і через місяць. Виражене прагнення до успіху при безпосередньому відтворенні змушує намагатися максимально повно відтворити інформацію, що пов'язано з прагненням до негайного досягнення успіху. Несподіване друге відтворення виявляється менш продуктивним, і ця невдача активізує ремінісценцію при третьому відтворенні, яке стає своєрідним реваншем за невдачу другого. Виражена мотивація уникнення невдачі блокує безпосереднє відтворення, низька про-

дуктивність довільного запам'ятовування є результатом сподівання неминучої невдачі, а несподіване друге відтворення зменшує дію мотиву уникнення невдачі, внаслідок чого настає ремінісценція і відтворення покращується.

Література

1. Зинченко Т. П. Память в экспериментальной и когнитивной психологии / Т. И. Зинченко. — СПб.: Питер, 2002. — 320 с.
2. Лактионов А. Н. Координаты индивидуального опыта / А. Н. Лактионов. — Харьков: Бизнес Информ, 1998. — 492 с.
3. Ляудис В. Я. Психологические проблемы развития памяти / В. Я. Ляудис // Исследование памяти / отв. ред. Н. Н. Корж. — М., 1990. — С. 20–44.
4. Иванова Е. Ф. Психология мышления и памяти: Учеб. пособие / Е. Ф. Иванова. — Харьков: ХГУ, 1990. — 79 с.
5. Общая психодиагностика / Под ред. Бодалева А. А., Столина В. В. — М.: Изд-во, МГУ, 1987.
6. Серeda Г. К. Теоретическая модель памяти как механизма системной организации индивидуального опыта / Г. К. Серeda // Вест. Харьк. ун-та. — № 253. — Харьков, 1984. — С. 10–18.
7. Иванова О. Ф. Гендерні особливості запам'ятовування і відтворення текстів / О. Ф. Иванова, Г. Ю. Гоенага // Соціальна психологія. — 2008. — №2. — С. 89–100.
8. Поліванова О. Є. Особливості взаємозв'язку мотиваційної сфери особистості та процесу запам'ятовування: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01 “Загальна психологія, історія психології” / О. Є. Поліванова. — Харків, 1997. — 26 с.

В. В. Панібратенко, асп.,

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
кафедра общей психологии

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ МОТИВАЦИОННОЙ СФЕРЫ ЛИЧНОСТИ И ПРОЦЕССА ЗАПОМИНАНИЯ И ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ТЕКСТА

Резюме

В статье рассматривается взаимосвязь особенностей запоминания и воспроизведения текста и мотивации достижения. Связь памяти с мотивацией отмечалась рядом исследователей, но исследований, направленных на изучение влияния мотивации достижения на запоминание, практически не проводилось. Хотя бесспорным остается тот факт, что доминирование одного из видов мотивации достижения оказывает влияние на деятельность индивида, на постановку целей деятельности, на выбор способов достижения цели. А это в свою очередь может отражаться на мотивации запоминания. Мотивация достижения может быть связана с мнемической установкой, т.к. на установку запомнить главное в материале, запомнить полно, точно, надолго и т. п. может влиять доминирующее у индивида стремление к успеху или избегание неудачи. Целью данного исследования было выявить взаимосвязь между особенностями запоминания и мотивацией достижения. Как в группе мужчин, так и в группе женщин доминирующая мотивационная тенденция (выраженный мотив стремления к успеху или выраженный мотив избегания неудачи) влияет на продуктивность запоминания и воспроизведения текста. Запоминается та информация, которая непосредственно связана со сферой реализации мотива. Отмечается преимущество мужчин и женщин с выраженным мотивом стремления к успеху по показателям продуктивности запоминания; мужчины и женщины с выраженным мотивом избегания неудачи в своих воспроизведениях не отмечают таких важных сведений, связанный со сферой достижений. Выявлено, что продуктивность запоминания определенного материала связана с доминирующей у человека мотивационной тенденцией.

Ключевые слова: мотивация достижения, мотив избегания неудач, запоминание, воспроизведение.

V. V. Panibratenko, tutor,
Kharkov V. N. Karazin National University
general psychology department

FEATURES OF THE RELATIONSHIP OF MOTIVATIONAL SPHERE OF PERSONALITY AND PROCESS OF TEXT MEMORIZING AND RECREATION

Summary

This article considers the connection between memorizing and motivation achievement. Communication memory motivation noted by several researchers, but research aimed at studying the influence of motivation achievement on memory, had taken place. Although the undisputed fact remains that the dominance of one type of achievement motivation has an impact on the activities of the individual, the setting of performance targets, the choice of ways to achieve the goal. And this in turn may affect the motivation of memorization. Motivation of achievements can be linked to mnemonic setting, because of the dominance of the individual's desire for success or avoiding failure may affect one's setting to remember the most important parts of the material, remember it fully, accurately, permanently, etc. The aim of this study is to identify relationships between characteristics of memorization, the motivation achievement. As a group of men and women in the group of dominant motivational tendency (expressed motive of desire for success or expressed motive of avoiding failure) affects the efficiency of storing and playing back the text. Remembered that information which is directly related to the implementation of the motive. The advantages of men and women with the expressed motive of the desire for success on indicators of productivity remember, men and women with the expressed motive of avoiding failure of his play does not celebrate such important information related to the scope of achievement. It is ascertained, that effectiveness of memorizing some material is connected with human motivation, which is dominating.

Key words: motivation achievement, motive of avoiding failure, memorizing, recreation.